

In memoriam:
Seppo Sajama (1952–2023)

Itä-Suomen yliopiston filosofian emeritusprofessori Seppo Sajama kuoli 71-vuotiaana 29. maaliskuuta 2023 Joensuussa. Hän oli syntynyt 19. helmikuuta 1952 Rovaniemellä.

Kirjassa *Miten meistä tuli filosofian tohtoreita* (2010) Sajama kertoo omalla tyylillään oman uransa alusta: ”Lyhyt ja jälkiviisas vastaus otsikon kysymykseen on: ajaudu siihen aivan samalla tavalla kuin ihmiset ajautuvat naimisiin tai kunnan töihin.” Sajama aloitti opinnot Turun kauppakorkeakoulussa, mutta siirtyi Turun yliopistoon ja vaihtoi pääaineeksi ensin romaanisen filologian ja myöhemmin filosofian, josta hän valmistui vuonna 1979. Kuopiossa koti-isänä viettämänsä ajan jälkeen hän hakeutui jatko-opintoihin Turkuun valmistuen lisensiaatiksi vuonna 1981 ja tohtoriksi 1983. Sajama toimi 1980-luvulla filosofian assistenttina Turun yliopistossa, kunnes hänet nimitettiin vuonna 1989 filosofian apulaisprofessoriksi Joensuun yliopistoon. Virka oli aluksi yhteisprofessori Kuopion yliopiston kanssa, joten Sajama kävi säännöllisesti opettamassa myös Kuopiossa. Lainmuutoksen myötä virka muuttui professuuriksi vuonna 1998, ja samoihin aikoihin opetus Kuopiossa päättyi, kun Kuopion yliopistoon perustettiin filosofian professuuri. Sajama jäi eläkkeelle Itä-Suomen yliopiston oikeustieteiden laitokselta vuonna 2019.

Sajaman väitöskirja *Idea, Judgement and Will* (1983) käsitteli uskomista intentionaalisenä tekona. Jo väitöskirjassa tiivistyy Sajaman laaja-alainen kiinnostus ja osaaminen yhdistettynä monipuoliseen kielitaitoon, johon sisältyi keskeisten germaanisten ja romaanisten kielten lisäksi esimerkiksi slovenian kieli

ja sen osaamisen myötä likeiset suhteet maahan. Turun vuosiin hänen kiinnostuksensa kohdistui Franz Brentanon, France Veberin ja Alexius von Meinongin tapaisiin pikkuklassikkoihin, kuten myös uuden ajan filosofian suurnimiin Descartesiin ja Spinozaan. Hänen lähestymistapansa oli henkilökeskeistä analyysyä systemaattisempaa ja ongelmakeskeisempää. Esimerkiksi Meinongin laajasta kirjallisesta perinnöstä Sajama opetti deonttisen logiikan teemaa omissa eli tekemättäjäntämisläistä, suomensi Meinongin alkuperäistekstin kokoelmaan *Etiikan lukemisto* (2010) ja julkaisi aiheesta *Theoria*-lehdessä artikkelin vuonna 1985. Sajama ei välittänyt etenkään hänen opiskeluvuosiensa Turkua kuohuttaneesta koulukuntajaosta mannermaiseen (pitäen sisällään fenomenologit, hermeneutikot ja marxilaiset) ja analyyttiseen filosofiaan, ja niinpä hän luennoi yhtä lailla niin Husserlin fenomenologiasta kuin analyttisen filosofian historiasta. Turun vuosilta on peräisin Matti Kamppisen kanssa yhdessä kirjoitettu teos *A Historical Introduction to Phenomenology* (1987), joka perustui Sajaman pitämiin fenomenologian luentoisiin. Kirjassaan Sajama ja Kamppinen väittävät, että monilla filosofeilla, joita ei luonnehdita fenomenologeiksi, on fenomenologisia ajatuksia, kun tällä tarkoitetaan mentaalisten kokemusten analysointia kokijan omasta näkökulmasta. Kirjan tavoite tuodaan esiin heti alussa: ”Tämän kirjan tavoite on rekonstruoida erään idean historiallinen kehitys. Tämä idea on intentionaalisuuden sisältöteoria [-].” Teorian mukaan kaikki mentaaliset tilat, jotka sisältävät kuvan ulkoisesta objektista, ovat intentionaalisia. Ja intentionaalisuus on mielen kykyä saada ja muodostaa kuva ulkomaailmasta. Sajaman fenomenologian tutkimukset muuntuivat 1990-alussa tietoisuuden ja kognition tutkimukseksi, mutta vähitellen nekin jäivät takalalle.

Siirtyessään Turusta Joensuuhun Sajama rakensi nuoreen yliopistoon uuden pääaineen, filosofian, mutta surukseen oli myös todistamassa pääaineen alasajoa, kun Itä-Suomen yliopisto aloitti toimintansa vuonna 2010. Vuosia myöhemmin ja viimeisten opiskelijoiden jo valmistuttua Sajama kertoo yliop-

pilaslehti Uljaalle antamassaan haastattelussa pääaineen lak-kauttamisen – ”poisvalinnan”, kuten asia ilmaistiin uuden yliopistolaista käydyn keskustelun yhteydessä – tuntuneen pahalta. Filosofian oppiaineen henkilöstöresurssit olivat jatkuvasti niukat: paitsi että Sajama jakoi aikaansa Joensuun ja Kuopion välillä, niin filosofian oppiaineessa oli vain yksi toinen opettaja sekä vaihteleva määrä tuntiopettajia. Niukkuudesta huolimatta Sajama oli pidetty ja arvostettu opettaja. Vuosikymmenten aikana hän opetti monipuolisesti eri aiheista, ja aina ihailtavalla selkeydellä. Kurssirepertuaariin kuului muun muassa etiikkaa, yhteiskuntafilosofiaa, tieteenfilosofiaa, fenomenologiaa, nykyajan filosofiaa, oikeudellista argumentaatiota sekä filosofian menetelmiä. Hän jaksoi nähdä vaivaa perusasioiden opettamisessa isoillekin opiskelijajoukoille. Monia luentojaan varten hän kirjoitti ja usein myös tulosti opiskelijoille luentojen teemoista kattavat tiivistelmät, jotka olivat laajuudeltaan kuin oppikirjoja. Sajama myös julkaisi monia oppikirjoja kuten *Arkipäivän filosofia: kertomus ihmisestä tiedon hankkijana ja arvoratkaisujen tekijänä* (1995), *Arkipäivän etiikka hoitotyön näkökulmasta* (1995) sekä *Hyvä ammattilainen: johdatus ammattietiikkaan* (yhdessä Juha Räikän ja Jussi Kotkavirran kanssa, 1995). Sajama osallistui myös filosofian käännöshankkeisiin kuten J.S. Millin *Utilitarismi* (2000) ja 1900-luvun etiikan klassikkotekstejä sisältävä *Etiikan lukemisto* (2010).

Sajaman tutkimuksen painopiste muuttui käytännöllisempään suuntaan Joensuussa. Esimerkiksi ympäristöfilosofisista teemoista Sajama kirjoitti muuan muassa tulevien sukupolvien oikeuksista jo 1990-luvun alussa, ja 2000-luvulla hän kritisoi ajatusta luonnon itseisarvosta ja tarkasteli metsien käyttöön liittyviä ristiriitoja ja niiden ratkaisemista, kestävyyttä ja ympäristöllistä oikeudenmukaisuutta.

Filosofian oppiaineen siirtyminen yhteiskuntatieteistä silloisen julkisoikeuden (myöhemmin oikeustieteiden) laitoksen yhteyteen 2002 avasi Sajamalle uuden tutkimusalueen, oikeusfilosofian. Osittain syy tähän oli pragmaattinen, sillä pienen oppiaineen oli järkevää tehdä yhteistyötä laitoksen muun väen kanssa, ja osittain hyvin luonnollinen: kuten Sajama *niin & näin*

-lehdelle vuonna 2016 antamassaan haastattelussa totesi, ”jokaisen oikeudenalan perustavimmat kysymykset ovat luonteeltaan myös filosofisia.” (*niin & näin* 4/2016, 8) Ensimmäisiä oikeusfilosofisia kiinnostuksen kohteita Sajamalla oli prejudaattien eli ennakkopäätösten teoria, johon liittyvään tutkimushankkeeseen hän sai Suomen Akatemian rahoituksen vuosille 2003–2006. Sitten Sajama oli kiinnostunut esimerkiksi sopimusoikeuden filosofiasta sekä oikeudellisen tulkinnan ja argumentaation teoriasta. Hän perehtyi etenkin sopimuksen tulkinnan sääntöihin, ja laajan kielitaitonsa ansiosta hän kykeni vertailemaan eri maiden, niin mannermaisen siviilioikeuden kuin englantilaisen *common law* -kulttuuriin kuuluvien, sopimuksen tulkintaa sääteleviä lakeja. Esimerkiksi artikkelissaan ”Beyond the Four Corners: The Fate of Formalism in Contract Interpretation” (2018) Sajama kiteyttää tiiviisti keskeisiä eroja ja yhteyksiä Englannin, Italian, Espanjan ja Saksan sopimustulkintatapojen välillä sekä osoittaa filosofian klassikoiden kuten Aristoteleen tai Wittgensteinin avulla, millaisia ontologisia tai kielifilosofisia sitoumuksia sopimusten tulkinnassa joudutaan tekemään. Sajama oli myös erityisen hyvin perehtynyt saksalaisen Friedrich Carl von Savignyn tulkintateoriaan. Oikeustieteiden laitoksella kokoontui vuosien ajan pieni oikeudellisen tulkinnan teoriasta kiinnostunut tutkijaryhmä, jossa Sajama oli keskeisessä roolissa ravistellen välillä reippaasti perinteisemmän oikeustieteen oletuksia ja lähestymistapoja. Artikkelissa ”The Bankruptcy of the Intentional Canon of Interpretation” (2022) on julkaistu joitakin tuloksia ryhmän käymistä vilkkaista keskusteluista.

Sajaman urassa voi nähdä jatkumon siinä, että klassikot olivat aina vahvasti läsnä myös hänen oikeusfilosofisissa kirjoituksissaan. Tästä kuvaava esimerkki on artikkeli ”The labour pains of the early modern concept of law: *ius* and *lex* in Aquinas, Hobbes and Spinoza” (2017). Jatkuvuutta on myös siinä, että uransa loppupuolella Sajama palasi fenomenologian pariin. Esimerkiksi Suomen Filosofisen Yhdistyksen *Havainto*-kollokvion konferenssijulkaisussa (2017) Sajama tutkii fenomenologian ja taiteen yhteyksiä päätyen siihen, että ”Fenomenologi

Husserlilla näyttäisikin olevan kaksi vastinetta maalaustaiteen puolella: noemoita tutkiva Picasso ja havaintoprosessia tutkiva Cézanne” (194). Vielä vakavasti sairastuttuaan Sajama jaksoi innostua piirtämisen filosofiasta.

Sajama oli monessa mielessä varsin epäajanmukainen tietentekijä. Hän ei lähtenyt mukaan kilpajuoksuun, jossa tärkeintä on julkaisujen määrä; sen sijaan hän oli äärimmäisen tarkka omien kirjoitustensa laadusta, mikä johti julkaisutahdin vähenemiseen entisestään etenkin loppuvuosina. Sosiaalinen media ja kaikenlainen muu nykyajan huomiotalous ei kiinnostanut häntä lainkaan. Sen sijaan hän saattoi käyttää tavattomasti aikaa opiskelijoidensa ja kollegojensa käsikirjoitusten kommentointiin. Hän oli tarkkanäköinen lukija, joka paljasti muiden tekstien heikkoudet ja virheellisyyden sekä huolsi kieliasua. Sajamalle myönnettiinkin Suomen oikeusfilosofisen yhdistyksen Sofy ry:n mentoripalkinto vuonna 2022. Sajama toimi paljon väitöskirjojen tarkastajana ja erilaisten tehtävänäyttäjien ja pätevyyskysymysten lausuntojen antajana. Ja hän rakasti kirjoja: usein kävi niin, että kun Sajamalta kysyi neuvoa jostakin aihepiiristä, hän innostui tilaamaan ison kasan kirjoja itselleen ja oli pian perehtynyt aiheeseen paremmin kuin neuvoa kysynyt henkilö. Mutta valtavasta lukeneisuudesta huolimatta Sajamalle oli omissa tieteellisissä kirjoituksissaan tyypillistä vältellä kuvailevia, aihepiirin nykytutkimusta esitteleviä katsauksenomaisia osioita: hän halusi kirjoituksissaan mieluummin ajatella asioita itse tai keskustella klassikoiden kanssa. Ominaista oli myös ilmaisun tiiviys ja keskittyminen olennaiseen. Sajaman eläköitymisen kunniaksi vuonna 2019 järjestetyn seminaarin nimeksi annettiin ”Filosofisia kiteytyksiä”.

Suomalainen tiedemaailma on menettänyt omaperäisen, joskus ilmaisultaan pisteliään kriittisen mutta samalla aina avuliikan ja huumorintajuksen filosofin. Sajamaa ja hänen laaja-alaista osaamistaan jää kaipaamaan lähiomaisten lisäksi suuri joukko ystäviä ja kollegoita niin Suomesta kuin ulkomailtakin.

*Maija Aalto-Heinilä
Markku Oksanen*

